

Bölüm 1

ADİYAMAN İLİ MEYVECİLİK POTANSİYELİ, SORUNLARI ve ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Fırat Ege KARAAT¹

GİRİŞ

Adıyaman, Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Batı bölümünde yer alan, farklı iklim ve topoğrafik özelliklere sahip tarımsal üretim alanları barındıran ülkemizin güzide bir ilidir. Adıyaman ili coğrafi konumu nedeniyle yoğun yerleşim merkezlerine yakınlığı, iklim özellikleri, zengin genetik kaynakları, işgücü imkanları ve uzun yıllar sulu ve kuru tarım tecrübesi ile tarımsal açıdan ve özelde meyve yetiştiriciliği açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Bu çalışmada Adıyaman ili tarımsal potansiyeli ile ilişkili olarak meyve yetiştiriciliğinin mevcut durumu, sorunları, avantaj ve dezavantajlarının incelenmesi ve ortaya koyulması amaçlanmıştır.

ADİYAMAN İLİ TARİHÇESİ, DEMOGRAFİK VE EKONOMİK YAPISI

Bilinen tarihin en eski yerleşim yerlerinden biri olan Adıyaman'ın tarihçesinin milattan önce 40 binli yıllara dayandığı özellikle Palanlı Mağarasında yapılan incelemelerle anlaşılmıştır. Tarihte Hititler, Asurlular, Makedonyalılar, Kommagene Krallığı, Doğu Roma İmparatorluğu, Emeviler, Abbasiler, Anadolu Selçuklu, Memlûklular ve Osmanlıların etkisi altına giren Adıyaman çok farklı kültürlerin kaynaştığı yüksek bir tarihi ve kültürel öneme sahip bir bölge konumundadır (KTB, 2019). Söz konusu tarihi ve kültürel birikim ile ilde yerleşik olan halkın yüzyıllardır hoşgörü içinde yaşamasına ve bu sayede elde edilen tecrübelerin nesiller arası aktarılmasına olanak sağlamıştır. Bu tecrübe aktarımının etkisi tarımda oldukça yaygın bir şekilde hissedilir durumdadır.

Adıyaman il nüfusunun 2009 yılında 588.475 olduğu, 2019 yılına gelindiğinde bir önceki yıla göre 9.437 (% 1.5) artarak 624.513 kişiye ulaştığı belirtilmektedir. Mevcut il nüfusu, 314.998 (% 50.5) erkek ve 309.515 (% 49.6) kadından oluşmak-

---

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Adıyaman Üniversitesi, Tarım Bilimleri ve Teknolojileri Fakültesi, fkaraat@adiyaman.edu.tr

tadır. Son 10 yıllık veriler incelendiğinde Adıyaman ili her yıl 12 ile 17 bin arasında göç almakta, 18 ile 25 bin arasında göç vermekte olup, göç veren il durumundadır. Buna rağmen rakamlarda görüldüğü gibi nüfus, artış göstermektedir. Bu durumda genç nüfusun ilde yoğunlukta olduğuna işaret etmektedir. Nitekim ilde yaşlı, orta ve genç nüfus dağılımı incelendiğinde sırasıyla %8.5, %43.5 ve %48 şeklinde olduğu dolayısıyla ildeki tarımsal sürdürülebilirlik ve işgücü ihtiyacı için önemli bir potansiyelin bulunduğu görülmektedir (TÜİK, 2019).

Adıyaman ilinin ekonomisinin temelini tarım ve hayvancılık faaliyetleri oluşturmaktadır. İlin gayri safi yurtiçi hasılasının (GSYH) yaklaşık dörtte birini tarım sektörü oluşturmakta olup, bunu yaklaşık beşte birlik bir oran ile madencilik izlemektedir. İlde 150 binden fazla kişi tarım sektöründe istihdam edilmekte olup, bu oran toplam il nüfusunun yaklaşık dörtte üçüne tekabül etmektedir. İlin GSYH değeri son 10 yıl içerisinde yaklaşık iki buçuk kat artış göstermiştir. Bunun içinde tarım sektörü, önemli rol oynamıştır (TEPAV, 2019).

ADİYAMAN İLİ COĞRAFI KONUMU, ARAZİ VE TOPRAK YAPISI

Adıyaman ili ülkemizin Güneydoğu Anadolu Bölgesinde, Fırat nehri havasının orta bölümünde, tarihi metinlerde “Bereketli Hilal” adı verilen Arap Yarımadasından Toros Dağlarına kadar bir yay gibi uzanan bölgenin üst sınırında yer almaktadır. Söz konusu bölge, kıtalardan gelen ticaret yollarının kesişim noktalarında bulunduğundan tarih boyunca ana ticaret yollarının kavşak noktalarını oluşturmuştur. Adıyaman ili de uygun iklim ve coğrafi yapısıyla tercih edilen bir yerleşim yeri olmuştur.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bulunan Adıyaman, bölgenin Batı bölümünde yer alır ve bölgenin Akdeniz Bölgesi ile geçişini sağlar. İlde toplam 9 ilçe bulunmakta, bu ilçelere bağlı toplam 406 köy yer almaktadır. İl sınırları 37° 25' - 38° 11' Kuzey, 37° - 39° Doğu enlem ve boylamı arasındadır. Adıyaman ilinin karasal yüzölçümü 7.614 km², ilin göllerinin yüz ölçümü ise 267 km²'dir. İl kuzeyde Malatya, batıda Kahramanmaraş, güneyde Gaziantep ve Şanlıurfa, doğuda Diyarbakır illeri ile komşu konumundadır. Komşu olduğu her bir ile mesafesi 200 km'den düşüktür (KTB, 2019). İlin ilçelerinin yüz ölçümleri ve rakımları Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Adıyaman İlçeleri Yüzölçümü, Tarım Alanı ve Rakım Değerleri

İlçe	Yüzölçümü (km ²)	Tarım Alanı (da)	Rakım (metre)
Merkez	1.702	661.943	669
Besni	1.330	605.552	1.050
Çelikhan	584	25.832	1.388
Gerger	702	71.909	750
Gölbaşı	784	178.880	867
Kahta	1.490	526.154	750
Samsat	338	98.132	610
Sincik	364	39.695	1.325
Tut	320	70.849	1.050
Adıyaman	7.614	2.278.946	940*

*: İlçelerin rakım değerlerinin ortalaması ile hesaplanmıştır (KTB, 2019)

Adıyaman ili 2018 yılı verilerine göre 2.278.946 dekar tarım alanına sahip olup, bu alanlarının yaklaşık yarısı sulanabilir arazi durumundadır (TÜİK, 2019). Toplam tarım arazisinin yaklaşık %40'ı birinci ile dördüncü sınıf toprak statülerinde, % 55'i ise beşinci ile sekizinci sınıf arazi statülerinde yer almaktadır (Anonim, 2019).

Adıyaman'da ana materyal, topoğrafya ve iklim gibi etkenlerle farklı özellikler gösteren toprak yapıları meydana gelmiştir. Söz konusu durumdan hariç olarak aynı zamanda herhangi toprak örtüsüne sahip olmayan araziler de görülmektedir. İl toprakları ağırlıklı olarak, yaklaşık dörtte üç oranında killi-tınlı tekstür sınıfına dahil edilmektedir. Toprak rengi koyu kahverenginden koyu kırmızıya farklılıklar göstermekte, kahverengi topraklar ağırlıkta bulunmakta, yer yer tamamen boz renkli topraklara da rastlanmaktadır. Akarsu bölgelerinde alüvyon toprak özelliği gösteren bölgeler de bulunmaktadır. İl arazisinin yaklaşık yarısı dağlık olup, dağlık bölgelerde deniz seviyesinden yükseklik 2551 metreye (Akdağ) kadar ulaşmaktadır. İlde yer alan diğer dağlar Nemrut, Dibek, Ulubaba, Gördük, Horik dağları, Bozdağ ve Karadağ'dır (Anonim, 2019; KTB, 2019).

ADİYAMAN İLİ İKLİM ÖZELLİKLERİ

Adıyaman'ın farklı ilçelerindeki iklim verileri incelendiğinde oldukça yüksek bir değişkenlik gösterdiği görülmektedir. Adıyaman iline bağlı ilçeler karasal iklim özelliğinde olanlar ve subtropik geçit kuşağı iklimine sahip olanlar olmak üzere iki grupta incelenebilmektedir.

Güneydoğu Anadolu, Doğu Anadolu ve Akdeniz Bölgeleri arasında kesişim noktası konumunda olması sebebiyle Adıyaman ilinin iklim özellikleri bu bakımdan Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki diğer illerden farklılık göstermektedir. İli adeta Kuzey-Güney olarak ikiye bölen Torosların kuzeyinde kalan bölümü toplam yüz ölçümünün yaklaşık üçte birini oluşturur ve karasal iklim özelliklerini taşımakta, yaz aylarında kurak ama nispeten serin olan hava koşulları, kış aylarında ise yağışlı ve soğuk olmaktadır. Bu bölgelerde kış ve ilkbahar geç donları bitkisel üretimi kısıtlayıcı bir faktör olmaktadır. Güneyde kalan kısımda Akdeniz İklimi özellikleri görülmekte olup, yaz aylarında kurak ve sıcak olan hava koşulları, kış aylarında nispeten ılık ve yağışlı olmaktadır. Güneydoğu Anadolu Projesi kapsamında oluşturulan Atatürk Baraj Göleti il iklimini yumuşatmış, nem oranında kısmi bir artış oluşturmuştur. Yaz aylarında görülen yüksek sıcaklıklar bitkisel üretimi kısıtlayıcı bir faktör olmasa da bir çok meyve türünde verim ve kaliteyi kısıtlayıcı bir stres faktörü konumunda bulunmaktadır.

ADİYAMAN İLİ BİTKİSEL ÜRETİMİNİN VE MEYVE YETİŞTİRİCİLİĞİNİN GENEL DURUMU

Adıyaman İli Bitkisel Üretiminin Genel Durumu

Adıyaman ilinde tarım alanları ağırlıklı olarak tarla tarımı için kullanılmaktadır. Tarla tarımı içerisinde ise hububat yaklaşık üçte ikilik bölümü oluşturmakta, bunu sırasıyla baklagiller, endüstri bitkileri, yem bitkileri ve yumru bitkileri izlemektedir.

Adıyaman ili gerek sosyo-ekonomik, gerekse coğrafik yapı açısından ilçeden ilçeye bölgeden bölgeye değişkenlikler gösteren bir yapıya sahiptir. Söz konusu farklılıklar göz önüne alındığında Adıyaman ilinin ilçelerini tarımsal ekoloji bakımından üç kategoride incelemek mümkündür. Buna göre; birinci kategoride il arazisinin yaklaşık beşte birini oluşturan ilin Kuzey bölümünü temsil eden Sincik, Gerger ve Çelikhan ilçelerine, ikinci kategoride il arazisinin üçte ikisinden fazlasını kapsayan Besni, Tut, Merkez, Kahta ve Samsat ilçelerine, üçüncü kategoride ise Gölbaşı ilçesine yer verilebilir. Birinci kategorideki ilçelerde arazi nispeten engebeli, yıllık yağış 750 mm'den fazla olup, kış ayları nispeten soğuk geçmektedir. Bu kategoride ulaşım imkanları ve tarım arazileri kısıtlıdır, sert iklim koşulları kısıtlayıcı bir faktördür. Tütün ve yem bitkileri üretimi için uygundur. İkinci kategorideki ilçeler hububat ve endüstri bitkileri üretiminin çoğunun yapıldığı ilçeler olup, sulama projelerinden elde edilen sulama imkanlarının tamamına yakınına sahiptir. Üçüncü kategoride yer verilen Gölbaşı ilçesi ise meyve üretim alanlarının ağırlıklı yaygın olduğu bir bölgedir (Aytekin, 2009; MGM, 2019).

ADİYAMAN İLİ MEYVE YETİŞTİRİCİLİĞİNİN GENEL DURUMU

Adıyaman ilinde meyve üretim miktarları ekolojik koşullara bağlı olarak yıllar arasında farklılık göstermekle birlikte 2007 yılında 280.000 dekar alanda yapılan meyve üretimi, toplam tarım arazisi içinde %10,7 yer tutmaktadır. Ekonomik değeri yüksek ve önemli meyve türleri arasında antepfıstığı, zeytin ve üzüm yer almaktadır.

Adıyaman ili toplam meyve yetiştiricilik alanı 2018 yılı verilerine göre 519.923 dekar olup, bu miktar toplam tarım alanının %22.8'sine tekabül etmektedir (TÜİK, 2019). Yetiştiriciliği yapılan meyveler arasında üretim miktarına göre üzüm ilk sırada yer almakta, bunu antepfıstığı, badem, nar, trabzon hurması, ceviz, zeytin, dut, elma, incir ve diğer meyveler izlemektedir. 2008 ve 2018 yılı verileri karşılıklı olarak incelendiğinde söz konusu 10 yıllık süreç içerisinde hemen hemen her meyve türünün yetiştiricilik alanları ve üretim miktarları artış göstermiştir. Özellikle üzüm çeşitleri, nar, badem, dut, antepfıstığı, ceviz, trabzon hurması ve zeytin üretim miktarları ve yetiştiricilik alanları katlanarak artmıştır. Üzümde kurutmalık çeşitlerdeki artışının yanında sofralık üzümün de artış göstermesi dikkat çekicidir. Trabzon hurmasının yetiştiricilik alanlarındaki artışın üretim miktarına yansımaları henüz görülmemekte, önümüzdeki yıllarda üretim miktarındaki artışın çok daha belirgin olacağı düşünülmektedir. Zeytincilikte sofralık zeytinden çok yağlık zeytinlerin artış göstermesi dikkat çekici olup, söz konusu durumun bölgede yağlık zeytin üretimine geçiş yapıldığını gösterdiği şeklinde yorumlanabilir. Veriler incelendiğinde ayrıca ilde yumuşak ve sert çekirdekli meyve türleri yetiştiriciliği yönünde dikkat çekici bir eğilimin olmadığı görülmektedir. Üzüm-sü meyve türlerinden çilek yetiştiriciliğinde azalma görülürken, dut üretiminin önemli miktarda artış gösterdiği görülmektedir. Özellikle son yıllarda Tut ilçesinde dut üretimine ilgi artmış, söz konusu meyve türü üzerine yerel festival ve panel etkinlikleri düzenlenmiş, ürünün değerinin daha iyi anlaşılmasına yönelik faaliyetler sürdürülmüştür. Günümüzde dut üretimine diğer ilçelerde de ilgi artmış, geçmişte bir tarla kenarı çit bitkisi konumunda olan dutun kapama bahçeleri tesis edilmeye başlanmıştır. Her ne kadar ilde nar üretiminin azaldığı yönünde genel bir algı olsa da veriler incelendiğinde durumun böyle olmadığı, gerek yetiştiricilik alanlarında gerekse de üretim miktarında artış olduğu görülmektedir. Bu artışta son yıllarda gelişen nar ekşisi, nar sosu sektörü ile beraber ilde nar işleme tesislerinin kurulması etkili olmuştur (TÜİK, 2019).

İlçe bazında Merkez, Gerger, Gölbaşı, Kahta, Sincik ve Çelikhhan ilçelerinde en fazla miktarda yetiştirilen meyve üzüm olurken, Besni ve Tut ilçelerinde antepfıstığı, Samsat ilçesinde ise nar ön plana çıkmıştır. Toplu meyveliklerin alanları

incelendiğinde durum farklı görülmektedir. İl genelinde toplu meyveliklerin alanı bakımından antepfıstığı ilk sırada yer alırken, bunu üzüm, badem, ceviz, zeytin, nar, elma, dut, Trabzon hurması, kiraz, incir ve diğer meyveler izlemektedir. İlçelerde toplu meyveliklerin alanları incelendiğinde Besni, Gölbaşı ve Tut ilçelerinde antepfıstığı, Gerger, Merkez, Sincik ve Çelikhan ilçelerinde üzüm, Kahta'da badem, Samsat'ta ise narın üretim alanı bakımından önde geldiği görülmektedir (TÜİK, 2019).

Tablo 2. Adıyaman İli Meyve Üretiminin Değişimi

Ürün	Üretim Miktarı (ton)		Üretim Alanı (da)	
	2008	2018	2008	2018
Sofralık Üzüm, Çekirdekli	23.553	44.015	78.206	86.387
Sofralık Üzüm, Çekirdeksiz	4	130	50	274
Şaraplık Üzümler	60	63	110	100
Kurutmalık Üzüm, Çekirdekli	2.849	38.018	28.350	37.746
İncir (Yaş)	900	1.633	76	1.160
Elma (Golden)	576	584	1.494	711
Elma (Starking)	270	40	785	75
Elma (Amasya)	28	13	85	12
Elma (Granny Smith)	125	71	116	55
Diğer Elmalar	1.341	1.708	560	2.960
Armut	1.250	1.271	99	1.060
Ayva	78	76	0	42
Kayısı	888	898	1.144	893
Zerdali	199	65	20	2
Kiraz	241	636	1.278	1.394
Vişne	104	106	35	22
Şeftali	363	357	135	200
Nektarin	0	9	5	7
Erik	462	521	276	380
Çilek	53	2	29	10
Dut	728	1.878	57	2.165
Badem	434	11.747	1.293	58.430
Antepfıstığı	7.686	24.015	237.735	263.928
Ceviz	855	5.306	1.270	20.850
Nar	967	10.295	3.810	13.362
Trabzon Hurması	922	6.800	1.225	1.985
Sofralık Zeytinler	463	861	12.630	4.188
Yağlık Zeytinler	0	3.344	5.911	20.525

(TÜİK, 2019)

Özellikle antepfıstığı, ekonomik değeri günden güne yükselen önemli seviyede gelir sağlayan bir üründür. Ülkemizde yoğun meyve veren antepfıstığı Şanlıurfa, Gaziantep ve Adıyaman illerinde yetiştirilmektedir. Akdeniz ikliminin karakteristik bitki örtüsü olan zeytin üretiminin ise dikimi henüz yenidir. Zeytinin periyodisite göstermesinden dolayı yıllardan yıllara üretim miktarları değişiklik göstermektedir. Zeytin üretiminin artması bu ürüne dayalı sanayinin gelişmesi ile doğru orantılı olarak artacağı beklenmektedir. İlde bağcılık ise özellikle Amerikan asma anaçlarının yaygınlaşması ile canlanmaya başlamıştır. Ülkemizin önemli kurutmalık üzüm genotiplerinden biri olan Peygamber Üzümü ve Besni Üzümü isimleriyle adlandırılan üzüm Adıyamanda ve özellikle de Besni ve Gölbaşı ilçelerinde yetiştirilmektedir (Alpaydın, 2007).

Adıyaman ilinde sulama imkanlarının artması ile birlikte meyveciliğin geliştirilmesi ilin tarımsal katma değerinin artırılmasında yararlı olabilir, nitekim antepfıstığı, badem, zeytincilik ve bağcılık faaliyetlerinin getirisi yüksek olmaktadır.

ADİYAMAN İLİ MEYVECİLİK POTANSİYELİ, SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Adıyaman İli Meyvecilik Potansiyeli

Adıyaman ili öncelikle konumu itibarıyla önemli bir potansiyele sahip olup, coğrafi konumu üretimi yapılan tarımsal ürünler için önemli bir pazarlama imkanı sunmaktadır. Kuzey’de Malatya ve Elazığ, Batı’da Kahramanmaraş, Güneyde Gaziantep ve Şanlıurfa, Doğu’da Diyarbakır olmak üzere kendi nüfusu ile beraber yaklaşık 10 milyonluk bir nüfusa günlük tarımsal ürün temini yapabilecek kadar yakın konumda bulunmaktadır (KTB, 2019; TÜİK, 2019). Bu durum özellikle yaş meyvelerin pazarlanması için önemli avantajlar oluşturmaktadır

Adıyaman’ın farklı bölgelerinde farklı özellikler gösteren iklimi birçok meyve türünün ekonomik olarak yetiştirilmesine imkan tanımaktadır. İlde nar, zeytin, incir, trabzon hurması gibi subtropik meyvelerin yanında elma, armut, kayısı, erik gibi ılıman iklim meyve türlerinin de yetiştiriciliği yapılabilmektedir. Bunun yanında ilde özellikle işleme tesislerinin de gelişmesi ile birlikte badem ve antepfıstığı, bunun yanında aynı zamanda ceviz önemli bir potansiyele sahiptir. Ayrıca yenedünya da ilde yetiştiriciliği yapılabilecek, özellikle son 10 yılda tüketim alışkanlıklarına dahil olan önemli potansiyele sahip bir meyve türüdür. Adıyaman ili petrol arama faaliyetlerinin yoğun olduğu bir il olup, söz konusu faaliyetler sonucu açığa çıkan sıcak su sera ısıtmasında kullanılabilir. İlde bu imkandan faydalanarak serada muz yetiştiriciliği yapan bazı işletmeler bulunmaktadır. Serada sebze üretiminin yanı sıra meyve üretimi de il için önemli olabilecek bir potansiyel oluşturabileceği düşünülmektedir.

Nitekim özellikle son 10 yılda Tablo 2'de de görüldüğü gibi ilde badem dikim alanları katlanarak artmış ve ürün üreticisine önemli katkılar sağlamıştır. Bu durum Adıyaman ilinde çiftçiliğe olan ilgiliyi artırmış, mevcut çiftçilerin ise teknik bilgi edinme merakını yükseltmiştir. Adıyaman'ın ülkemiz badem üretimindeki öneminin daha da artacağı değerlendirilmektedir. Bu nedenle ilde badem ile ilgili gerek kamu gerekse de özel sektör yatırımları ön plana çıkmıştır. Günümüzde badem, ilin ekonomisini etkileyen önemli bir faktör haline gelmiş, ilde badem üreticileri dışında da hemen herkes tarafından benimsenen, takip edilen ve bunun yanında yeni yatırım aracı olarak görülen bir ürün olarak kabul görmeye başlamıştır.

İlde özellikle GAP kapsamında gerçekleştirilen çalışmalar sonucu artan sulama imkanlarının kullanılması ile söz konusu potansiyellerin daha yüksek ve etkin bir şekilde değerlendirilme imkanı doğacaktır.

Yetiştirilmiş iş gücü, şehir dışına giden işçiler İlde özellikle hasat işçiliği için Türkiye'nin dört bir yanına hizmet götüren profesyonel işçi grupları bulunmaktadır.

Organik tarımın gerçek anlamda ve etkin bir şekilde yapılabilmesi izole ve temiz alanların bulunması ve üreticilerin birliktelik bilinci ile beraber organik tarım yapması ile mümkündür. Adıyaman'da bu özellikte izole ve temiz alanların bulunduğu, hatta toplu organik tarım üretim ilçesi olarak ilan edilmeye uygun ilçeler bulunmaktadır. İlin izole yapısı, bakir topraklara sahip olması, ilde tohum, fide, fidan üretimi için uygun imkanlar ortaya koymakta olup, bu doğrultuda Adıyaman ilinin ülkemizin önemli bir sertifikalı bitkisel üretim materyali üretim merkezi olma potansiyeli bulunmaktadır.

Başarılı bir yetiştiricilik için yetiştiricilik yapılacak yerin çevresel koşullarına yüksek seviyede adapte olan bitkisel materyallerinin kullanımı önem taşımaktadır. Bu bakımdan bölgedeki yerel genetik kaynaklar anahtar rol oynayabilmektedir. Zira söz konusu genetik kaynaklar yüzyıllarca söz konusu bölgedeki çevresel koşullarda hayatta kalarak adapte olmuşlardır. Adıyaman özellikle meyve türleri bakımından zengin genetik kaynaklara sahiptir. Bölge koşullarına adapte olmuş, farklı özellikte yabancı bitkilere ilin hemen hemen her bölgesinde rastlamak mümkündür. Özellikle incir, dut ve badem genetik kaynakları açısından zengin olan ilin bu varlıkları önemli bir potansiyeli ortaya koymaktadır. Nitekim ilde yetiştiriciliği yapılan bir çok meyve türüne ait bitkisel materyal, bu genetik kaynaklardan elde edilmiştir. Bunlar içerisinde de özellikle kurutmalık meyve üretimine yönelik genetik kaynaklar büyük bir potansiyel barındırmaktadır.

Kurutmalık ürünler özellikle de yurtdışı pazarlarda önemli bir yere sahiptir. Günümüzde kurutmalık incirin ticari olarak üretimi yalnızca Aydın ve çevresinde

yapılmaktadır. Bunun da nedeni yaz dönemindeki uygun rüzgar ve sıcaklık dengesi olarak bildirilmektedir. Adıyaman ilinde de kurutmalık meyve üretim kültürü kadim geleneklere dayanmakta olup, özellikle Tut ilçesinde ticari anlamda kurutmalık incir üretimi yöre üreticileri tarafından yapılmakta ve yerel pazarlarda ve çevre illerde pazarlanmaktadır. Bunun yanında kuru dut da uzun yıllardan beridir üretimi yapılan, son yıllarda özellikle sağlık açısından faydalarının daha iyi anlaşılması ile yurtiçi pazar payı genişleyen, yurtdışı pazarlarda da tanıtım faaliyetlerinden sonra kolaylıkla pazarlanabilecek olan yüksek katma değerli bir üründür.

Adıyaman ilinin bir diğer yükselen değeri hiç şüphesiz badem yetiştiriciliğidir. Özellikle son yıllarda kurulan yeni badem bahçeleri ile birlikte Adıyaman ili Türkiye'nin en geniş alanda badem yetiştiriciliği yapan ili haline getirmiştir. Badem, ithalata konu olan bir ürün olması nedeniyle yerel üretiminin artması, ülke ekonomisi bakımından önem taşımaktadır. Adıyaman ili bu anlamda önemli bir potansiyele sahip olup ülkemizin badem ihtiyacını karşılamada büyük bir rol oynamaktadır. Buna ilave olarak Bakanlık tarafından ilde Adıyaman Sert Kabuklu Meyveler Araştırma Enstitüsü'nün kurulması ve Tarım Kredi Kooperatifi tarafından Badem ve Antepfıstığı İşleme Tesisinin kurulması gibi önemli gelişmeler ile birlikte Adıyaman ili adeta bir badem merkezi haline gelmiştir. Bu gelişmeler ile birlikte özellikle son yıllarda fiyatların yüksek olması, sert kabuklu meyve ürünleri çiftçiliğine olan ilgili artırmıştır. Bu durum her ne kadar çiftçilik hakkında yeterli altyapı, tecrübe ve bilgi birikimi olmayan yatırımcıları bitkisel üretime çekerek verim ve kalite yönünde olumsuz etkiler doğursa da mevcut üreticilerin yeni teknikler, mekanizasyon ve doğru yetiştiricilik uygulamalarına yönelimlerini hızlandırmıştır.

ADİYAMAN İLİ MEYVE YETİŞTİRİCİLİĞİNİN SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Adıyaman ilinde tarımsal üretimin ve özelde meyveciliğin avantajları ve potansiyellerinin yanında bir takım sorunları bulunmaktadır. Bu sorunlar temel olarak; yetiştiricilik ve pazarlama sorunları, arazi sorunları ve sosyo-ekonomik sorunlar şeklinde özetlenebilir.

Kurulu meyve bahçelerinde çoğunlukla günümüzde önemini kaybetmiş eski çeşitlerin bulunduğu görülmektedir. Yeni bahçeler kurulurken bu çeşitler yerine verim ve kalite bakımından günün ihtiyaçlarını karşılayabilecek çeşitlerin tercih edilmesi önem taşımaktadır. Bu amaçla ilde yetiştirilebilecek çeşitlerinin ildeki performanslarına ait araştırmaların yeterli olmaması önemli bir sorun olarak görülmektedir. Bu eksikliğin giderilmesi için gerekli araştırmaların yapılması ve bu

konuyla bağlantılı olarak ilde yetiştirilmesi uygun olabilecek çeşitlere dair ismine doğru fidan temini açısından da mevcut sorunun çözümüne yönelik adımların atılması gerekmektedir. Bununla birlikte söz konusu çeşitlere ve yetiştiricilik koşullarına göre uygun olarak anaç, terbiye ve dikim sıklığı çalışmalarına da ihtiyaç duyulmaktadır.

İlde öne çıkan yetiştiricilik sorunlarından bir diğeri budama-terbiye, gübreleme, sulama gibi uygulamalarda yanlış, eksik veya gereğinden fazla yapılan uygulamalar olup, söz konusu bu uygulamalar verim ve kalite kayıplarına ve maliyetlerin yüksek olmasına neden olmaktadır. Söz konusu eksikliklerde üreticilere teknik bilgi desteği verilmesi, üreticilerin de verilen bilgiler ışığında hareket etmeleri önem taşımaktadır. Bu noktada üreticilerin mevcut sorunlarının, uygulama yöntemlerinin, ihtiyaçlarının ve taleplerinin doğru ve eksiksiz bir şekilde anlaşılabilmesi için anket çalışmalarının yürütülmesi yararlı olacaktır.

Genel anlamda ilde sıklıkla karşılaşılan yetiştiricilik sorunları arasında budama uygulamalarında şiddetli ve uygun olmayan kesimlerin yapılması, ağaçların meyve verme stratejisi ve ağaç içi ışıklanma ihtiyaçlarının yeteri kadar dikkate alınmaması, sulama uygulamalarında sulama ihtiyacının ve sulama ile verilen su miktarının hesaplanmaması, gübreleme uygulamalarında ağaç yaşı ve toprak-yaprak analizi sonuçlarının yeteri kadar dikkate alınmaması, hastalık-zararlı mücadelede mücadele döneminin doğru tayin edilememesi ve buna yönelik olarak tahmin-uyarı sistemlerinin eksik olması, toprak işlemenin genel olarak ihtiyaçtan fazla ve derin yapılması ile ağaç köklerine ve toprak yapısına zarar verilmesi, düşük toprak organik maddesi için çiftlik gübresi ve döllenme eksiklikleri için tozlayıcı çeşit ve arıcılık gibi önlemlerin yeterince alınmıyor olması, hasat işlemlerinde halen mekanizasyonun yaygınlaşmamış olması ve hasat sonrası sulama ve gübreleme gibi gerekli bakım işlemlerinin sürdürülmemesi gösterilebilir.

Bitkisel üretimde mekanizasyon kullanımının yetersizliği ülkesel bir sorun olmakla beraber Adıyaman ili meyve yetiştiriciliği için de önemli bir kısıtlayıcı faktör durumundadır. Gerek gübreleme uygulamalarında, gerekse de hasat işlemlerinde mekanizasyonun kullanımı girdi ve çıktıda yaşanan kayıpları azaltırken, işgücü maliyetlerini azaltmakta, işlemlerin hızlı bir şekilde gerçekleşmesini sağlayarak kalite koruyan bir faktör olarak önem taşımaktadır.

Adıyaman ili badem yetiştiriciliğinde, badem yetiştiriciliğinde önde gelen Amerika Birleşik Devletleri, İspanya, Avustralya, İsrail gibi ülkelerdeki değerler ile karşılaştırıldığında verimlilik nispeten düşük kalmaktadır (FAO, 2019). Bu durumun yetiştiricilik uygulamaları, iklim, toprak etkenleri, çeşit-anaç seçimi gibi birçok sebebi olabileceği bilinmekle birlikte, söz konusu sorunun çözümü için

ayrıntı bir analizin yapılması, eğitim, araştırma ve uygulama çalışmalarının buna yönelik olarak planlanması ile gerekli tedbirlerin ivedilikle alınması önem taşımaktadır. Öte yandan ülkemiz badem ihracatında henüz rekabetçi bir seviyede bulunmamaktadır. Artan üretim alanları ile önümüzdeki yıllarda ortaya çıkma ihtimali bulunan arz fazlasının dengelenmesi için bademin ihracat imkanlarının genişletilmesi ve yurtiçi tüketiminin artırılmasına yönelik olarak özellikle tanıtım ve promosyon faaliyetleri gibi önlemlerin alınması gerekmektedir. Söz konusu sorun ilde üretilen kurutulmuş meyveler, nar, ceviz ve antepfıstığı gibi ürünler için de geçerlidir. Pazarlama hususunda ilin iki önemli ürünü olan yaş incir ve dutun çevre illere pazarlanmasında sorunlar yaşanmakta olup, söz konusu ürünlerin muhafaza imkanlarının geliştirilmesi önem taşımaktadır.

İlin coğrafik özellikleri ve iklim yapısı, kuzeyden güneye büyük bir değişiklik göstermektedir. Bu nedenle ilde yetiştiricilik yapılacak bir bölgede ürüne karar verirken, o bölgede ekonomik anlamda önemli olacak şekilde yetiştirilebilecek ürün desenine dikkat edilmesi, buna göre ürün tercihi yapılması büyük önem arz etmektedir. İlde yetiştiriciliği yapılacak tür seçiminde önemli yanlışlıklar yapılmaktadır.

Her ne kadar ilde yetiştiriciliği yapılan badem, incir, zeytin, dut gibi bazı meyve türleri sulama suyu olmadan da ekonomik anlamda önemli verim ve kaliteyle yetiştirilebilmekteyse de ilde halihazırda sulama olanaklarının az olması bir çok ürünün yetiştirilmesinde kısıtlayıcı etki oynamakta, susuz yetiştirilen ürünlerde de verim kayıplarına neden olmaktadır. Bu nedenle sulanabilir bölgelerin ivedilikle suya kavuşturulması, başta üreticiler olmak üzere il ekonomisi için büyük önem taşımaktadır.

İlde tarımın ve aynı zamanda da meyveciliğin bir diğer sorunu ise ülkemizin genel bir sorunu olan arazilerin bölünmesi sonucu ortaya çıkan tarımsal arazinin uygun ölçekte olmaması sorunudur. Söz konusu sorun üretimde başta girdi ve işgücü maliyetleri gibi her türlü maliyeti artırmakta, verim ve kalite kayıplarına neden olmaktadır. Bu soruna bağlı olarak ortaya çıkan bir başka sorun ise ilde beşinci ve altıncı sınıf arazi sınıfında olan tarımsal açıdan uygun olmayan arazilerde yetiştiricilik yapılmasıdır.

Adıyaman'da tarımsal üretimi kısıtlayan bir başka faktör ise erozyondur. Erozyon il topraklarının tamamına yakınında (% 90) çeşitli şiddetlerde etkili olmaktadır. İlin diğer önemli toprak sorunları arasında drenaj bozuklukları, toprakların önemli bir bölümünün sığ olması, taşlık veya kayalık olması gösterilebilir (Anonim, 2019).

Adıyaman ilinde tarım arazileri çeşitli faktörlerin etkisiyle yıldan yıla azalma göstermektedir. Örneğin 2004 yılında 2.853.430 dekar olan Adıyaman ili toplam

tarım arazisi varlığı, 2008 yılında 2.769.004 dekara, 2013 yılında 2.408.205 dekara ve 2018 yılına gelindiğinde 2.278.946 dekara kadar düşmüştür (TÜİK, 2019).

KAYNAKÇA

- Alpaydın, İ. K. (2007). Adıyaman ili'nde GAP'ın sosyo-ekonomik faaliyetler üzerindeki etkisi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi, Coğrafya Anabilim Dalı. Bilimsel Araştırma Projeleri, İzmir.
- Anonim (2019). Adıyaman Tarım İl Müdürlüğü, Adıyaman Tarım Master Planı, http://www.tarim.gov.tr/SGB/TARYAT/Belgeler/il_master_plan/adiyaman.pdf (Erişim Tarihi: 07.07.2019).
- Aytekin (2009). Adıyaman ilinin kalkınmasında öncü sektörler ve yerel dinamikler. İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- FAO (2019). Food and Agriculture Organization, FAOSTAT, <http://www.fao.org/faostat/en/#data/QC> (Erişim Tarihi: 07.07.2019).
- KTB (2019). Kültür ve Turizm Bakanlığı, Adıyaman İl Müdürlüğü, Genel Bilgiler, <https://adiyaman.ktb.gov.tr/TR-61334/genel-bilgiler.html> (Erişim Tarihi: 07.07.2019).
- MGM(2019). Meteoroloji Genel Müdürlüğü, Arşiv, <https://mgm.gov.tr/kurumsal/arsiv.aspx> (Erişim Tarihi: 07.07.2019).
- TEPAV (2019). Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, Araştırma ve Yayınlar, <https://www.tepav.org.tr/tr/yayin> (Erişim Tarihi: 07.07.2019).
- TÜİK (2019). Türkiye İstatistik Kurumu, Merkezi Dağıtım Sistemi. <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=92&locale=tr> (Erişim Tarihi: 07.07.2019).